

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

ЗАХАРОВА КСЕНІЯ ФЕДОРІВНА

УДК 338.242.4.025.2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КАРТЕЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі фінансів, обліку та аудиту Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ

Науковий керівник

доктор економічних наук, доцент
Алімпієв Євгеній Володимирович,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
професор кафедри економічної теорії

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Птащенко Ліана Олександрівна,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка,
завідувач кафедри фінансів і банківської
справи

кандидат економічних наук, старший науковий
співробітник

Венгер Віталій Васильович,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України», провідний науковий
співробітник відділу секторальних прогнозів
та кон'юнктури ринків

Захист відбудеться «31» травня 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.04 Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна, 30-32, ауд. 245.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна, 30-32, к. 237.

Автореферат розісланий «28» квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

О.О. Лелюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Фундаментом ефективного функціонування національної економіки є конкуренція, наявність якої забезпечує дію механізмів ринкової координації. За певних умов конкурентне змагання призводить до появи на товарних ринках таких суб'єктів господарювання (інтегрованих структур), які, виробляючи переважну частину товарів та послуг, займають значну частку ринку та отримують перевагу над іншими учасниками у вигляді ринкової влади.

Особливістю сучасного етапу розвитку конкурентних відносин на товарних ринках України є створення асоціацій та бізнес-груп, членство в яких дає найкращий доступ до фінансових ресурсів та можливість використання нерозвиненості державних інститутів. Фактори пошуку надприбутку та прагнення влади грають важливу роль в цій або будь-якій іншій узгодженій поведінці бізнес-груп та асоціацій.

У вітчизняній економічній науці та антимонопольній практиці визнається необхідність удосконалення методики оцінки кількісних параметрів колективного домінування, яке стало звичним явищем у функціонуванні ринків з олігополістичною структурою. Як свідчить цінова статистика, ситуація вкрай катастрофічна, адже інтереси споживачів в умовах недосконалості державної влади обмежують двічі: коли виробники завищують ціну на конкретний товар чи послугу, вдруге, коли держава не здатна обмежити цінові збурення, що знижують доходи та скорочують попит.

Актуальним завданням антимонопольної діяльності є протидія групі підприємств, що утворюють картель і колективно монополізують ринок, або, навіть, галузь національної економіки. Учасники картелю отримують карт-бланш у вигляді можливостей фіксування цін або обмеження виробництва, розподілу ринків за територіальним принципом, усунення з ринку або обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання тощо.

Зазвичай ринкові структури олігополістичного типу опиняються під пильною увагою державних антимонопольних органів. Проте, у вітчизняній антимонопольній практиці виявлення та припинення картельних змов є невирішеною проблемою. Відсутність достатньої кількості прецедентів ефективно протидії картельним змовам в нашій країні при наявності періодичних цінових збурень, що не обґрунтовані об'єктивними економічними причинами, на тлі падіння основних макроекономічних показників свідчить про актуальність досліджуваної теми.

Реформування економіки України має сприяти побудові ефективного механізму координації суб'єктів господарювання, одним з елементів якого є державне регулювання розвитку конкуренції.

Актуальність теми дисертаційного дослідження також обумовлюється процесами європейської інтеграції. Успішність останньої залежить й від того, наскільки норми антимонопольної діяльності в Україні відповідатимуть аналогічним нормам ЄС в частині протидії картельним змовам – найбільш загрозливому для конкуренції та національної економіки злочині, як їх визначають європейські експерти. Потреби інтеграції, а також поширеність і частота випадків утворення картелів на вітчизняних товарних ринках дозволяє визначити протидію картельним

змовам одним з пріоритетних напрямків вдосконалення державного регулювання економіки.

Загальнотеоретичні та деякі методологічні аспекти антимонопольного регулювання, а також практичні питання контролю угод, що обмежують конкуренцію на товарних ринках, отримали відображення в працях В. Кіпа Віскузі, Джона М. Вернона, Джозефа Е. Гарингтона, С. Авдашевої, Л. Бадалова, В. Венгера, А. Гретченко, І. Князевої, Л. Куракова, І. Окрепілової, А. Петрова, Л. Птащенко, Н. Ребельського, Н. Розанової, Н. Фонарьової, А. Шаститко та інших вчених і практиків. Теоретичні аспекти конкурентної поведінки суб'єктів господарювання досліджено в працях зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів Д. Арментано, Ж. Тироля, О. Уильямсона, Ф. Шерера, З. Борисенко, В. Грушка, Б. Кузнецова, В. Лагутіна, А. Пороховського, І. Румика, В. Терехова, О. Шапоренко.

Інструменти аналізу функціонування суб'єктів господарювання в умовах олігополістичного ринку обґрунтовано і застосовано в роботах таких дослідників, як Ф. Вербовен, М. Вінстон, А. Герасименко, А. Діксіт, К. Едвардс, Є. Алімпієв, О. Костусєв, Б. Одягайло, Р. Портер, Р. Селтен, Дж. Стіглер, С. Черненко, А. Щербак та ін.

Попри увагу багатьох дослідників до проблем антимонопольного регулювання та картелізації, методи виявлення угод, що обмежують конкуренцію на товарних ринках, умови їх ефективного застосування потребують подальших досліджень та вдосконалення. Існуючий рівень впровадження результатів наукових досліджень і розробок у практику антимонопольних органів є недостатнім. Це викликає необхідність пошуку та використання більш достовірних критеріїв і методів кількісної оцінки ефективності механізму контролю картельних змов, що обмежують конкуренцію на товарних ринках, що дасть можливість, з одного боку, більш обґрунтовано вирішувати питання їх доцільного застосування, а з іншого боку, – з'ясувати причини, що перешкоджають такому їх застосуванню.

Науковим завданням дисертаційного дослідження є пошук шляхів підвищення ефективності державного регулювання картелізації національної економіки, що являє собою важливу та актуальну задачу сучасного етапу формування конкурентного середовища.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось в рамках науково-дослідної роботи «Антикризовий потенціал державного регулювання економіки: світовий досвід та українська практика» (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0110U001588), фундаментальної науково-дослідної роботи «Ефективність державного регулювання національної економіки в умовах посткризового розвитку: теоретичний та прикладний аспекти», (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0114U002517) кафедри економічної теорії ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»; науково-дослідної роботи «Тенденції змін стану конкурентного середовища в економіці України у 2014 році» Центру комплексних досліджень з питань антимонопольної політики Антимонопольного комітету України (номер державної реєстрації УкрІНТЕІ 0115U002192).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення особливостей державного регулювання картелізації національної економіки та її макроекономічних наслідків, вдосконалення механізму державного регулювання цього процесу.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- систематизація теоретичних засад функціонування конкурентних ринків і передумов виникнення картельних угод;
- визначення факторів та наслідків картелізації для національної економіки;
- аналіз еволюції антикартельної практики в розвинутих економіках;
- уточнення категоріального апарату, що віддзеркалює процес картелізації та реакцію уряду на виникнення картельних змов;
- аналіз практики антикартельного регулювання в українській економіці та можливості застосування кращого міжнародного досвіду антикартельного регулювання;
- дослідження особливостей контролю за ціновими змовами суб'єктів господарювання з боку антимонопольних органів України;
- визначення зв'язку між картелізацією національної економіки та макроекономічною стабільністю;
- обґрунтування системи заходів щодо виявлення та запобігання картелізації на товарних ринках;
- обґрунтування пріоритетних заходів і рекомендацій з удосконалення антимонопольної політики в частині контролю картельних змов.

Об'єктом дослідження є державне регулювання розвитку конкуренції.

Предметом дослідження є система заходів протидії картелізації національної економіки як інструмент державної антимонопольної політики.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження виконане з використанням низки загальнонаукових і спеціальних економічних методів досліджень, зокрема: історичного (для аналізу розвитку теорій ринкових структур та опису історії формування антикартельних концепцій, як основи антимонопольного регулювання провідних країн світу); аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння і групування (для систематизації теоретичних і практичних наукових засад аналізу узгодженої поведінки суб'єктів господарювання в умовах олігополістичного ринку та визначення її антиконкурентних проявів); моделювання, формалізації та регресійного аналізу (для побудови економетричних моделей тестування класичних ринкових структур, аналізу ринкової поведінки учасників картельної змови і оцінки макроекономічних наслідків картелізації національної економіки – розділи 2, 3); описово-аналітичного та статистико-економічного (для побудови скоригованих статистичних та аналітичних таблиць – розділи 2, 3); графічного (для побудови графічних зображень і наочної демонстрації отриманих результатів – розділи 2, 3); системного аналізу (для розробки моделі оцінки макроекономічних наслідків картелізації).

Інформаційну базу дослідження формують роботи вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем узгодженої поведінки ринкових суб'єктів, аналітичні матеріали, у яких віддзеркалено вітчизняний і зарубіжний досвід контролю за картельними

угодами (як в частині законодавчо-методологічної бази, так і практики застосування), рішення і нормативні документи органів виконавчої влади України, що регулюють здійснення закупівель, звітні матеріали Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Антимонопольного комітету України, Державної служби статистики України і регіональних органів управління, практика розслідування справ Антимонопольним комітетом України в сфері порушення вітчизняного антимонопольного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у обґрунтуванні нових акцентів і пріоритетів реформування діяльності державних органів антимонопольного регулювання з врахуванням масштабів поширення та наслідків картелізації національної економіки.

Найбільш вагомими результатами дисертаційної роботи, що характеризують її наукову новизну, є такі:

вперше:

- обґрунтовано авторський підхід до виявлення загроз макроекономічній стабільності від картелізації національної економіки, що спирається на ідею врахування міри зростання картельних змов і передбачає комплекс заходів, які охоплюють: своєчасне виявлення ознак картельної угоди; статистичний аналіз картелізації ринків; прогнозування з метою передбачення тенденцій картелізації та застосування профілактичних регулюючих заходів; оцінювання здатності антимонопольних органів запобігати картелізації через вчасне отримання та обробку інформації щодо картельних змов, виявлення та доведення їх фактів, забезпечення симетричної протидії наростаючим тенденціям утворення картелів;

удосконалено:

- критерії визначення пріоритетів державної політики протидії картелізації, які передбачають: розширення міжнародного співробітництва з питань антимонопольного регулювання та наближення національного антимонопольного законодавства до європейських стандартів; уніфікацію процедур боротьби з картелізацією з боку контролюючих органів; розширення внутрішньої та міжнародної взаємодії державних регулюючих органів у частині обміну економічною та юридичною інформацією; вдосконалення методики аналізу індикаторів картелізації, зокрема, шляхом встановлення кількісної залежності інтегрального показника макроекономічної стабільності від показників картелізації національної економіки;

- систему категорій, які віддзеркалюють антиконкурентні дії учасників ринку, зокрема, через уточнення таких понять, як «узгоджена конкурентна поведінка», «картелізація національної економіки», «коректна ідентифікація картелю»;

- систему заходів упередження картелізації національної економіки шляхом визначення потенціалу картелізації з врахуванням джерел колективного домінування суб'єктів господарювання, що оцінюються з використанням таких індикаторів, як: симетричність олігопольного ядра ринку, повторюваність взаємодії, однорідність товару, ступінь ринкової влади покупця, наявність асоціацій виробників, діапазон цінкових коливань; частка підприємств, що діяли на ринках певних типів, у

загальному обсязі реалізованої продукції, частка найбільших 10, 20, 50, 100 підприємств в обсязі виробленої продукції;

– механізм імплементації в українську практику традиційних для країн ЄС заходів протидії картелізації завдяки: розширенню повноважень і можливостей Антимонопольного комітету України в частині формування доказової бази, поєднанню загальних інструментів виявлення картелізації з особливими, які враховують специфічні ознаки картелізації в українській економіці;

отримали подальший розвиток:

– інструментарій моніторингу картелізації національної економіки завдяки використанню прямих та опосередкованих індикаторів, а саме: показників стану ринків за виявленими загальними порушеннями конкуренції, попередніх ознак картельної змови, ознак фактичного утворення картелю, наявності необхідних засобів протидії картельним змовам;

– концепція боротьби з картелізацією, завдяки обґрунтуванню таких змін до Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки: перенесення акцентів антимонопольного регулювання з природних монополій на обмеження економічних та правових передумов колективного домінування у вигляді картелів, врахування необхідності контрсистемних заходів протидії системним картельним змовам на різних ринках.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що запропонований комплекс методичних прийомів аналізу товарних ринків на предмет виявлення ознак картельної змови на ринку олігополістичної моделі може бути використано в практиці органів Антимонопольного комітету України з метою вдосконалення механізму виявлення, доведення та припинення картельних змов в національній економіці (довідка №50-28/16 від 26.02.2016 р.).

Результати дисертаційного дослідження в частині розробки інструментарію моніторингу картелізації національної економіки за допомогою використання прямих та опосередкованих індикаторів картелізації та пропозицій щодо підвищення результативності системи контролю картельних змов в національній економіці пройшли апробацію та прийняті до впровадження у практичну діяльність Департаменту розвитку підприємництва та регуляторної політики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. (довідка №3622-05/2237-07 від 28.01.2016 р.).

Методологічні та науково-теоретичні положення у сфері державного регулювання, а також практичні методики оцінки стану конкурентного середовища на товарних ринках використано при викладанні таких навчальних дисциплін: «Макроекономіка», «Національна економіка», «Регіональна економіка», «Економічна теорія» у навчальному процесі ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (довідка №2/1 від 12.01.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження апробовано на конференціях: всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи» (м. Сімферополь, листопад 2006 р.); всеукраїнська науково-практична конференція «Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія,

стратегія, тактика» (м. Київ, березень 2007 р.); міжнародна науково-практична конференція студентів, магістрантів, аспірантів, молодих учених «Стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства ХХІ століття» (м. Харків, квітень 2008 р.); IV міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні» (м. Ялта, травень 2008 р.); міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів» (м. Київ, листопад 2008 р.); міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі» (м. Харків, листопад 2008 р.); V всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасний соціокультурний простір» (м. Київ, вересень 2009 р.); V міжнародна науково-практична конференція «Ключевые проблемы современной науки – 2009» (м. Софія, квітень 2009 р.); V міжнародна науково-практична конференція «Актуальные проблемы современной науки – 2009» (м. Прага, червень 2009 р.); II міжнародна науково-практична конференція «Основные проблемы европейской науки – 2009» (м. Софія, червень 2009 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан соціально-економічного розвитку України: проблеми, пріоритети та перспективи» (м. Кам'янець-подільський, травень 2014 р.).

Особистий внесок здобувача полягає у запропонованому автором підході до виявлення загроз макроекономічній стабільності національної економіки, спричинених картелізацією, у обґрунтуванні змін в системі державного регулювання процесу картелізації. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі наукові положення, які викладені у дисертації й виносяться на захист, отримано автором особисто і висвітлено в наукових публікаціях.

Публікації. Основні наукові положення та результати дослідження дисертаційної роботи викладено у 20 наукових працях загальним обсягом 5,1 д.а., з них: 8 статей – у наукових фахових виданнях; 1 стаття – у зарубіжному виданні та 11 – матеріали та тези конференції.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 211 сторінок. Робота містить 35 рисунків на 22 сторінках, 13 таблиць на 9 сторінках, 7 додатків на 7 сторінках. Список використаних джерел налічує 227 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання, сформульовано об'єкт, предмет і методи дослідження, визначено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, подано інформацію щодо їх впровадження.

У першому розділі – «**Теоретико-методологічні засади антикартельного регулювання економіки**» – висвітлено теоретичні основи функціонування конкурентних та олігопольних ринкових структур; систематизовано практику дослідження товарних ринків на предмет наявності на них проявів колективної монополізації та окреслено типологію стратегій конкурентної поведінки фірми-олігополіста.

Визначено, що стратегії індивідуального чи колективного домінування на товарних ринках мають на меті обмеження реального конкурентного змагання, що призводить до порушення принципів свободи договору, чесної конкуренції та механізму ринкової координації суб'єктів господарювання. Обґрунтовано, що найбільш привабливою для учасників формою колективного домінування є картель.

Проаналізовано передумови, чинники та форми картелізації в олігопольних моделях ринків з врахуванням еволюції наукових теорій та набутого світового досвіду провадження антимонопольної політики. Аналіз базових моделей, що описують варіанти олігополістичної взаємодії фірм на ринку, дав змогу зробити такі узагальнення: стратегічна поведінка фірм дозволяє їм отримувати більший прибуток, ніж конкурентне змагання; наявність асиметрії ринку в умовах олігополії означає меншу втрату суспільного добробуту в порівнянні з симетричними моделями олігополії; зростання кількості фірм у галузі призводить до зростання галузевого випуску і падіння цін. Узгоджена конкурентна поведінка є традиційною формою обмеження конкуренції та реалізації дискримінаційних заходів, що виявляються у встановленні цін, досягненні та утриманні контролю над ринками збуту, тиску на конкурентів і нав'язування їм нерівноправних умов обміну.

Проведене дослідження дало можливість класифікувати фактори картелізації економіки з виокремленням трьох основних груп (рис. 1):

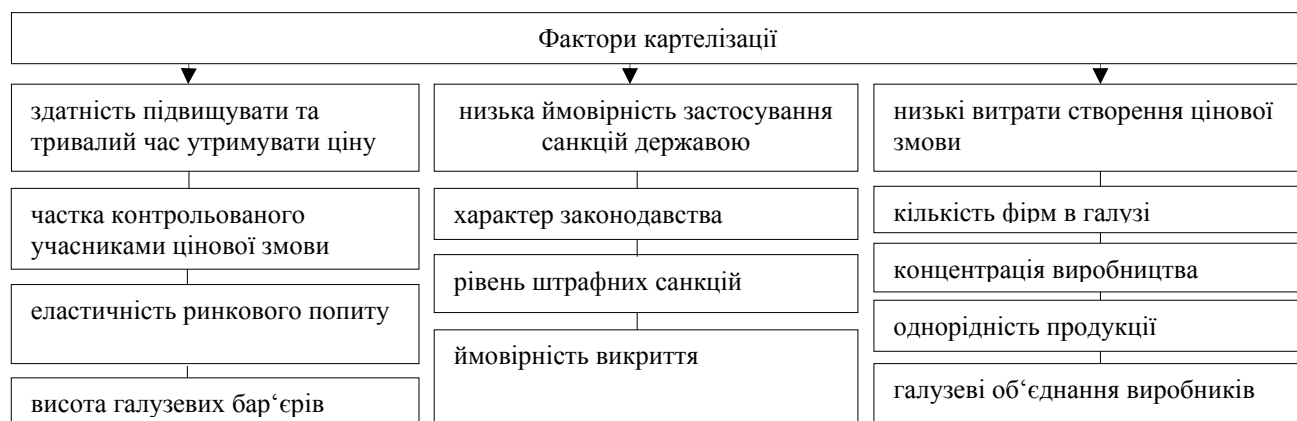

Рис. 1. Фактори картелізації економіки [Джерело: складено автором]

Перша група факторів пов'язана із здатністю картелів підвищувати та довгий час утримувати ціну; друга група факторів спричинена низькою ймовірністю

санкцій за порушення антимонопольного законодавства; третя група факторів пов'язана із низькими витратами створення цінової змови.

Обґрунтовано, що наслідки картелізації можуть бути класифіковані за критерієм їх впливу на споживачів, виробників товарів та послуг та суспільство в цілому (рис. 2)

Рис. 2. Наслідки картелізації національної економіки [Джерело: складено автором]

Еволюція теоретичних антикартельних концепцій яскраво ілюструє той факт, що картельні змови є проблемою для багатьох економік. Її можна вирішувати лише шляхом послідовних дій держави з врахуванням досвіду та історії світової антикартельної практики.

У другому розділі - «**Організаційно-економічне забезпечення регулювання картельних змов**» - аналізується механізм регулювання антимонопольними органами процесів картелізації національної економіки, порівнюється світовий та національний досвід організації контролю та запобігання картельним змовам. Результати порівняння такого досвіду подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Картельний аспект антимонопольного регулювання конкурентними відомствами різних країн

Напрямок регулювання	США	Велика Британія	Японія	Україна
Визначення монопольної позиції на ринку	Монополістом визнається фірма, ринкова частка якого становить 35% ринку	Монополістом визнається фірма, ринкова частка якого становить 50% ринку	Монополістом визнається фірма, ринкова частка якого становить 55% ринку	Монополістом визнається фірма, ринкова частка якого становить 35% ринку
Дозвіл на злиття компаній (обмеження конкуренції)	Обов'язкове повідомлення антимонопольних органів, якщо частка об'єднаних фірм на ринку не перевищує 60%		Повідомлення про злиття бажане, але не обов'язкове, якщо частка на ринку не перевищує 40%	
Фіксація цін	Заборонена			
Право на встановлення державою цін	В енергетиці, системі зв'язку	В енергетиці, системі зв'язку, охороні здоров'я	В сільському господарстві, освіті, енергетиці	В енерго-, електропостачанні

[Джерело: складено автором]

Проведене дослідження дає змогу визначити державний контроль за узгодженими діями як систему заходів органів Антимонопольного комітету, які стосуються перевірки й спостереження за узгодженими діями суб'єктів господарювання з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ у відповідній сфері діяльності, вжиття заходів щодо недопущення негативних незворотних наслідків для суб'єктів господарювання через антиконкурентні узгоджені дії та ухвалення рішень про притягнення винних осіб до відповідальності.

Аналіз практики антимонопольного регулювання дав можливість оцінити ступінь дієвості заходів державного контролю та протидії картелізації в Україні. У вітчизняній практиці протидії картельним змовам нагромаджений досвід у виявленні, припиненні змов та притягненні порушників законодавства до відповідальності за утворення картелів. Зокрема, запроваджено механізм нотифікації узгоджених дій, відповідно до якого визначено критерії надання дозволу на узгоджені дії. Проте, існує практика індивідуальних дозволів-винятків, яка не є виправданою через обмеження позитивних наслідків цього нововведення у вітчизняних реаліях. Окрім цього, статистика звернень суб'єктів господарювання щодо отримання дозволу на узгоджені дії свідчить, з одного боку, про поступове налагодження механізму взаємодії АМКУ та бізнесу, а, з іншого боку, зростає кількість незадекларованих узгоджених дій, включно з надзвичайно небезпечними для розвитку конкурентного середовища.

Суттєве підвищення штрафів (майже у 34 рази), накладених органами Антимонопольного комітету на порушників у 2007-2014 роках за участь у картельних змовах мало обмежити картелізацію національної економіки. Проте, існує специфічний досвід ухилення суб'єктів господарювання від сплати штрафів та пені. До прикладу, за період з 2003 по 2011 рік Антимонопольним комітетом України прийнято 36 рішень, якими передбачено штрафи на загальну суму 485178801 гривень, з якої до Державного бюджету України сплачено лише 20700000 гривень. Це становить лише 4,3 відсотки від загальної суми нарахованих штрафів.

В рамках поглиблення взаємодії органів АМКУ та представників бізнесу було впроваджено процедуру припинення антиконкурентних узгоджених дій до початку розгляду справ. Наприклад, у 2014 році органами Антимонопольного комітету України припинено 445 порушень у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання. Майже третина порушень стосувалась встановлення цін. З них 354 порушення було припинено в межах розгляду справ, 91 – за результатами виконання попередніх рекомендацій.

Попри виявлені позитивні тенденції обмеження картельних змов, практика є недосконалою та не такою результативною, як у випадку із застосуванням заборон на зловживання монополюючим становищем або на недобросовісну конкуренцію. Це підтверджується тенденцією зростання за останнє десятиріччя кількості справ про картелі на ринках соціально важливих товарів.

Застосовувані в практиці АМКУ методи виявлення картельної змови мають суттєвий недолік у вигляді процесуальних обмежень. Адже доведення факту існування картелю передбачає представлення в суді незаперечних аргументів існування паралельної поведінки учасників ринку внаслідок змови. Складність в отриманні таких аргументів пояснюється відсутністю офіційно визнаних економічних методів виявлення цінової змови.

Аналіз вітчизняного досвіду картелізації дав змогу виявити коло проблем, з якими стикається АМКУ в практиці протидії картелізації національної економіки. Серед пріоритетних проблем визначено: недостатність повноважень в межах процедури виявлення прямих доказів існування картельної змови, відсутність обґрунтованих методик виявлення та доведення цінової змови за допомогою отримання непрямих доказів, «скарговий» механізм протидії картелізації, повільне впровадження в дію програми пом'якшення відповідальності за участь у картелі, законодавча неврегульованість можливостей завершення справи про картель шляхом примирення сторін, введення мораторію на раптові рейди, які здійснювались з метою вилучення доказів по справі про картель.

Проведений аналіз практики контролю антимонопольних органів за процесами картелізації національної економіки дав змогу зробити висновок про необхідність розширення повноважень контролюючих органів під час виявлення та припинення картельних угод у зв'язку із тим, що найбільш організовані національні та транснаціональні картелі залишаються нерозкритими, завдаючи найбільшої шкоди національній економіці.

У третьому розділі – **«Основні напрями вдосконалення антимонопольної політики в галузі державного контролю картельних угод»** – обґрунтовано систему методичних заходів виявлення картелів у формі цінових змов та розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності механізму контролю антимонопольних органів за процесами картелізації національної економіки.

Результати дослідження основних етапів розвитку антимонопольної діяльності в Україні дали змогу констатувати концептуальну відповідність норм вітчизняного антимонопольного законодавства та законодавства Європейського Союзу в частині протидії картельним змовам.

Одним з принципів невирішених питань залишається визначення підстав правової кваліфікації різних епізодів взаємодії між учасниками ринку як картелю. Для вдосконалення механізму протидії картелізації особливе значення мають результати економічного аналізу взаємодії між суб'єктами господарювання, що виступають в якості підстави для встановлення та/або підтвердження юридичних фактів змови.

В національній економіці існує суперечність застосування методів виявлення, доведення та припинення картельних змов в процесі антимонопольного контролю. Для вирішення цієї суперечності запропоновано систему інформаційно-аналітичного забезпечення процедур моніторингу товарних ринків, необхідну для виявлення змов. Ця система ґрунтується на переліку індикаторів картелізації (рис.3), що формують джерела колективного домінування учасників товарного ринку.

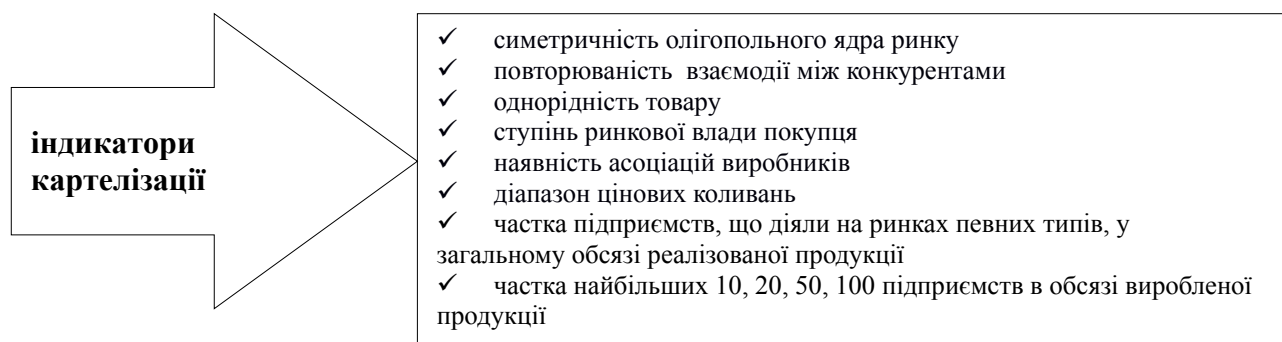

Рис. 3. Індикатори картелізації національної економіки

[Джерело: складено автором]

Для виявлення наслідків картелізації використано економетричний аналіз, що базується на оцінюванні зв'язку між індикаторами картелізації та індикаторами макроекономічної стабільності. При визначенні залежності макроекономічної стабільності від рівня картелізації використано такий макроекономічний індикатор як частка 10, 20, 50, 100 найбільших підприємств в загальному обсязі виробленої продукції.

Найбільш значущими виявились зв'язки між показниками картелізації за часткою 10, 20, 50, 100 найбільших підприємств з однієї сторони та середніми цінами реалізації стратегічних товарів українського експорту – зернових та олійних культур, – з іншої (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції показників картелізації з макроекономічними показниками за 2000-2013 рр.

Показники	Середні ціни реалізації продукції сільського господарства (зернові культури), грн. за т.	Середні ціни реалізації продукції сільського господарства (олійні культури), грн. за т.	Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства
Частка найбільших 10 підприємств в обсязі виробленої продукції, % (P10)	0,74	0,73	0,32
Частка найбільших 20 підприємств в обсязі виробленої продукції, % (P20)	0,78	0,77	0,27
Частка найбільших 50 підприємств в обсязі виробленої продукції, % (P50)	0,78	0,77	0,22
Частка найбільших 100 підприємств в обсязі виробленої продукції, % (P100)	0,78	0,77	0,23

[Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України за період 2000-2013 рр.]

Дані, наведені в таблиці 2, свідчать про пряму залежність та високу щільність зв'язку між часткою найбільших підприємств та середніми цінами реалізації продукції сільського господарства та рівнем рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції. Це є аргументом на користь оцінювання рівня картелізації економіки за показниками зміни загального рівня цін.

За допомогою економетричного інструментарію – рівнянь часового тренду часток найбільших підприємств в обсязі виробленої продукції (P10, P20, P50 і P100) – була виявлена тенденція, що засвідчує факт поглиблення картелізації української економіки. Зокрема, зміна частки ста найбільших підприємств описується рівнянням:

$$P100 = 47.51 + 0.8791 * T \quad (1)$$

$$R^2 = 0,76, \quad DW = 1,2, \quad Pr ob(t_{stat}) = 0,0001$$

Рівняння свідчить про те, що частка 100 найбільших українських підприємств у загальному обсязі виробленої продукції в середньому за період 2000-2014 рр. щорічно зростала майже на 0,9 відсоткових пунктів на рік.

Зростання в українській економіці кількості ринків з високим рівнем концентрації пояснюється прагненням основних гравців ринків до узгоджених дій з

метою фіксації цін. На тлі галопуючої інфляції, значної девальвації гривні картелізація і надалі обмежуватиме обсяги виробництва.

Після з'ясування факту впливу показників картелізації на основні показники макроекономічної стабільності моніторинг картелізації має продовжуватись на рівні окремих ринків. Алгоритм такого моніторингу подано на рисунку 4.

Рис. 4. Алгоритм контролю за процесами картелізації ринків на основі цінових індикаторів [Джерело: складено автором]

Реалізація на практиці запропонованого алгоритму моніторингу картелізації на окремих ринках посилює процесуальний підхід антикартельного регулювання. Однак, його реалізація ускладнюється тим, що окремі об'єкти моніторингу поки що не мають узгоджених та усталених способів оцінювання і можуть бути оцінені лише якісно. Крім того, складність застосування такого алгоритму полягає в тому, що динаміка змін цін може бути подібною і у випадку, коли ринок є висококонкурентним, а товари однорідними. Тому, ціновий критерій оцінювання має застосовуватись у системі з іншими критеріями.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено системний аналіз державного регулювання картелізації національної економіки. Отримані результати дають змогу сформулювати низку узагальнень та висновків:

1. На основі систематизації теоретичних засад функціонування конкурентних ринків виокремлено моделі некооперативних стратегій поведінки на ринку олігополії та їх окремі модифікації, що можуть бути використані для пояснення ситуації в українській економіці. Доведено, що кращі пояснювальні можливості мають такі моделі, як модель рівноваги в умовах некооперованої олігополії Курно, модель цінової конкуренції на олігополістичному ринку Бертрана, модель олігополістичного ринку при наявності інформаційної асиметрії Штакельберга, модель домінуючої фірми Форхаймера.

2. Визначено фактори виникнення картельних угод, серед яких: фактори, пов'язані із здатністю підвищувати та довгий час утримувати ціну; фактори, спричинені низькою ймовірністю санкцій за порушення антимонопольного законодавства; фактори, пов'язані з низькими витратами створення цінової змови. Наслідки картелізації класифіковано за критерієм їх впливу на споживачів (безпосереднє необґрунтоване підвищення рівня цін для кінцевого споживача, зменшення загального вигаду споживача, зростання чистих втрат добробуту), виробників товарів та послуг (скорочення обсягів угод в натуральному вигляді; недопущення на ринок нових гравців; відсутність у компаній мотивів для розвитку, інновацій, підвищення ефективності) та суспільство в цілому (несправедливий розподіл доходів внаслідок надмірних прибутків продавців; гальмування нововведень, у результаті яких могли б знижуватися витрати та/або поліпшуватися корисні властивості товарів, стагнація ринку, підриг довіри суспільства до основ ринкової економіки та політики уряду).

3. Узагальнено практику олігополістичної взаємодії та доведено, що якісні зміни в організації сучасних ринкових відносин призводять до розширення арсеналу методів узгодженої поведінки учасників ринку. Узгоджену конкурентну поведінку визначено як комплекс дискримінаційних заходів щодо встановлення певного рівня цін, досягнення контролю над ринками збуту, тиску на конкурентів і нав'язування їм нерівноправних умов обміну. Аналіз феномену картельної змови як прояву узгодженої поведінки на засадах поведінкового підходу дав змогу визначити основним мотивом вступу до картелю ризик невизначеності для фірми в умовах конкурентного ціноутворення та прагнення стратегічного зміцнення позиції на ринку.

4. На основі системного аналізу теоретичних концепцій конкурентної поведінки економічних суб'єктів, специфіки вибору моделі цінової стратегії фірми та спонукальних мотивів щодо участі у картельній змові, удосконалено категоріальний апарат теорії картелізації завдяки уточненню таких категорій, як «узгоджена конкурентна поведінка», «коректна ідентифікація картелю», «картелізація національної економіки», в системі яких остання розглядається як категорія з найширшим змістом. У запропонованому визначенні картелізації акцентовані такі моменти як: утворення явних та неявних змов між суб'єктами

господарювання з метою мінімізації ризику невизначеності при конкурентному ціноутворенні; стратегічне (довготермінове) зміцнення позицій на ринку, зменшення кількості фірм у галузі та скорочення обсягів випуску й угод в натуральному вигляді.

5. Ретроспективний аналіз системи заходів регулювання картелів у вітчизняній економіці дав підстави для таких узагальнень: правові матеріальні норми в сфері протидії картельним змовам загалом відповідають принципам конкурентного права Європейського союзу, що, зокрема, підтверджується визначенням картелю через термін «узгоджені дії», наявністю переліку узгоджених дій, що є антиконкурентними і підлягають контролю з боку Антимонопольного комітету України, наявністю спеціального механізму нотифікації певних видів узгодженої поведінки ринкових агентів та порядку їх притягнення до відповідальності за порушення законодавства, законодавчим закріпленням повноважень АМКУ в цій сфері. Однак, вітчизняна практика протидії картелізації є недосконалою, що підтверджується: зростанням за останнє десятиріччя кількості справ про картелі на ринках соціально важливих товарів, недостатністю повноважень АМКУ в межах процедури виявлення прямих доказів існування картельної змови, відсутністю обґрунтованих методик виявлення та доведення цінової змови за непрямими доказами, повільним впровадженням в дію програми пом'якшення відповідальності за участь у картелі, законодавчою неврегульованістю можливостей завершення справи про картель шляхом примирення сторін, дією мораторію на раптові рейди – перевірки суб'єктів господарювання з метою отримання прямих доказів змови.

6. У системі заходів виявлення та припинення картелізації пріоритетним заходом є доведення цінових змов. Доведена в процесі аналізу висока частота й перманентна повторюваність таких змов на товарних ринках України свідчать про неефективність існуючого алгоритму моніторингу та контролю ринків. Причиною такої неефективності визначено: складність коректної ідентифікації цінової змови, що передбачає розмежування цінової змови та паралельного ціноутворення, необхідність встановлення всіх обставин, які дають підстави для достовірної кваліфікації порушення як цінової змови, відсутність офіційно визнаних методик виявлення цінової змови за економічними критеріями.

7. Існує система індикаторів картелізації, за якими може бути оцінено вплив цього процесу на макроекономічну стабільність. Економетричний аналіз дає підстави для твердження, що найбільш значущим для української економіки є зв'язок між часткою найбільших підприємств в обсязі виробленої продукції, з однієї сторони, та рівнем цін на продукцію сільського господарства, – з іншої. Відтак, картелізація національної економіки, в першу чергу, впливає на цінову стабільність. Встановлений економетричним шляхом тренд зростання частки найбільших підприємств у виробленій продукції в часі (зокрема, частка 100 найбільших підприємств в середньому за період 2000-2014 рр. зростала на майже 1 в.п. щороку) підтверджує збільшення загрози макроекономічної дестабілізації під впливом картелізації.

8. Система заходів виявлення та запобігання картелізації на окремих товарних ринках має здійснюватись за алгоритмом, що передбачає певну послідовність дій (кроків) з боку регулюючих органів, яка охоплює: 1) спостереження за параметрами

ринку (часткою ринку під контролем окремих суб'єктів, рівнем ринкової концентрації тощо); 2) визначення цінових індикаторів (одночасність, регулярність, односпрямованість зміни цін тощо); 3) послаблення або 4) посилення контролю за картелізацією; 5) інтенсифікацію регулювання при необхідності посилення контролю; 6) реалізацію конкретних заходів цінового регулювання; 7) співставлення параметрів ex-post; 8) формування напрямів регулювання ex-ante.

9. Пріоритетними заходами з удосконалення контролю картельних змов в контексті забезпечення макроекономічної стабільності є: доповнення організаційно-правового механізму протидії картелям економічними інструментами виявлення та доведення факту картелю; впровадження системи моніторингу динаміки, структури та достовірності споживчих цін на товарних ринках; зміна підходів щодо аналізу конкретних ситуацій ймовірної цінової змови; сприяння реалізації програми пом'якшення відповідальності за вчинені цінові змови; посилення регулювання картельних угод на ринках соціально важливих товарів; включення у Загальнодержавну програму розвитку конкуренції частини, яка стосується забезпечення контролю картельних угод з використанням кращого міжнародного досвіду антикартельного регулювання

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Захарова О.Ф. Державне регулювання цін та конкурентна політика в Україні / О.Ф. Захарова // Зовнішня торгівля: право та економіка. – К. – 2008. – №2. – с.161-168. (0,6 д.а.)
2. Захарова О.Ф. Особливості державного регулювання цін на продовольчу продукцію в Україні / О.Ф. Захарова // Підприємництво, господарство, право. – К. – 2009. – №5. – с.162-165. (0,4 д.а.)
3. Захарова О.Ф. Боротьба з ціновими злочинами як один з пріоритетних напрямів конкурентної політики держави / О.Ф. Захарова // Зовнішня торгівля: право та економіка. – К. – 2009. – №3. – с. 88-94. (0,6 д.а.)
4. Захарова О.Ф. Картель як форма прояву монопольної влади. Підприємництво, господарство, право / О.Ф. Захарова // Підприємництво, господарство, право. – К. – 2009. – №9. – с.161-164. (0,4 д.а.)
5. Захарова О.Ф. Методологічні засади формування ціни на товарних ринках різного типу / О.Ф. Захарова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наукових праць. – Випуск 252: В 6т. – Т.V. – Д. : ДНУ, 2009. – с.1360-1369. (0,4 д.а.)
6. Захарова О.Ф. Контроль за формуванням, встановленням та застосуванням цін і тарифів на товарних ринках України / О.Ф. Захарова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Л. – 2009. – №12. – с.503-509. (0,5 д.а.)
7. Захарова К.Ф. Ефективність антимонопольного регулювання картелів у контексті забезпечення економічної безпеки держави / К.Ф. Захарова // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 18. «Економіка і право». К. – 2013. – Вип. 23. – С.83-91. (0,5 д.а.)
8. Алімпієв Є.В. Економічні підходи протидії картельним угодам у практиці антимонопольного регулювання [Електронний ресурс] / Алімпієв Є.В., Захарова

К.Ф. // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4756>. (0,5 д.а., особисто автору належить 0,3 д.а.: запропоновано алгоритм поєднання економічних та правових методів в процесі виявлення та доведення картельної змови)

У зарубіжному виданні:

9. Zakharova K. The interdependence of efficiency of anti-monopoly regulation of price collusion and state economic security / K. Zakharova // Социальная экономика. Актуальные проблемы XXI века. Международный реферируемый и рецензируемый научный журнал факультета бизнес-инжиниринга Грузинского технического Университета, Нового Тбилисского университета и Алхасцхского государственного учебного университета. – 2014. – №2 (32). –Тбілісі, Грузія – С. 39-42. (0,3 д.а.)

В інших виданнях:

10. Захарова О.Ф. Особливості дослідження товарних ринків у трансформаційній економіці / О.Ф. Захарова // Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи: Матеріали науково-практичної конференції. – Сімферополь: Издательский центр Крымского института бизнеса, 2006. – 200 с. – с.124-127 (0,2 д.а.)

11. Захарова О.Ф. Напрямки вдосконалення державного регулювання цін / О.Ф. Захарова // Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія, стратегія, тактика: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених. – Київ: КНТЕУ, 2007. – 224 с. - с.52-53. (0,1 д.а.)

12. Захарова О.Ф. Проблеми узгодження конкурентної політики та державного регулювання цін в Україні / О.Ф. Захарова // Стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства XXI століття: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів, магістрантів, аспірантів, молодих учених. – Харків: КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2008. – Ч.1. – 302 с. – с.73-74. (0,1 д.а.)

13. Захарова О.Ф. Напрямки реалізації конкурентної політики на товарних ринках України / О.Ф. Захарова // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Ялта: КНТЕУ, 2008 р. – 275 с. – с.121-123. (0,2 д.а.)

14. Захарова О.Ф. Особливості ціноутворення на товарних ринках України / О.Ф. Захарова // Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: У 2 ч. – Ч. 2. – Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2008. – 200 с. – с.72-73. (0,1 д.а.)

15. Захарова О.Ф. Особливості державного регулювання цін на продукцію олігополістичних утворень в Україні / О.Ф. Захарова // Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції.: У 2 ч. – Ч.2. – Харків: ХДУХТ, 2008. – 393 с. – с.69-71. (0,2 д.а.)

16. Захарова О.Ф. Боротьба з ціновими злочинами як один з пріоритетних напрямів конкурентної політики / О.Ф. Захарова // Сучасний соціокультурний простір: Матеріали п'ятої всеукраїнської науково-практичної конференції.: У 2 ч. – Ч. 2. – Київ: ТОВ «ТК Меганом», 2008. – 100 с. – с. 35-36. (0,1 д.а.)
17. Захарова О.Ф. Картельні змови на товарних ринках України / О.Ф. Захарова // Ключевые проблемы современной науки - 2009: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: Софія: «Бял ГРАД БГ» ООД, 2009. – У 9 т. – Т 3. – 96 с. – с.53-55. (0,1 д.а.)
18. Захарова О.Ф. Державне регулювання цін в Україні / О.Ф. Захарова // Актуальные проблемы современной науки – 2009: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: – 2009. – У 2 т. – Т 9. – Praha.: Publishing House «Education and Science» s.r.o. – 96. с. – с. 12-15. (0,2 д.а.)
19. Захарова О.Ф. Відносини влади в ринковій економіці / О.Ф. Захарова // Ключевые проблемы европейской науки - 2009: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції.: Софія: «Бял ГРАД БГ» ООД, 2009. – У 9 т. – Т 3. – 96 с. – с.55-57 (0,1 д.а.)
20. Захарова К.Ф. Об'єктивна необхідність та сутність регулювання цін / К.Ф. Захарова // Сучасний стан соціально-економічного розвитку України: проблеми, пріоритети та перспективи: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Кам'янець-подільський: Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2014.– Економічні науки. – Вип.9 – 392 с. – с.34 -39. (0,3 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Захарова К.Ф. Державне регулювання картелізації національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Київ, 2016.

В роботі здійснено системний аналіз теоретичних концепцій конкурентної поведінки суб'єктів господарювання в умовах олігополії. Висвітлено специфіку вибору моделі цінової конкурентної стратегії сучасної фірми та спонукальних мотивів щодо участі у картельній змові.

Досліджено економічні передумови та фактори картелізації національної економіки. Доведено факт існування дестабілізуючого впливу картелізації на макроекономічну стабільність.

Проаналізовано результати антимонопольного регулювання та встановлено, що для ефективної протидії картелям доцільно змістити акценти у пошуку ознак порушення антимонопольного законодавства з аналізу поведінки учасників олігопольних ринків на аналіз змін структури ринків.

Показано, що правові методи виявлення та доведення картельної змови не забезпечують достатньо можливостей для результативної боротьби із сучасними формами картелізації товарних ринків. Запропоновано шляхи поєднання

економічних та правових методів, що можуть бути ефективно використані у процесі протидії картелізації.

Вивчено напрями подальшого удосконалення антимонопольного регулювання в Україні та посилення діяльності із протидії картелям у відповідності із рекомендаціями ОЕСР та існуючою практикою країн Європейського Союзу.

Ключові слова: державне регулювання, картель, картелізація національної економіки, антиконкурентні узгоджені дії, економічні наслідки картелізації ринків.

АННОТАЦІЯ

Захарова К.Ф. Государственное регулирование картелизации национальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. Высшее учебное заведение «Университет экономики и права «КРОК». – Киев, 2016.

В работе осуществлен системный анализ теоретических концепций конкурентного поведения субъектов хозяйствования в условиях олигополии. Освещена специфика выбора модели ценовой конкурентной стратегии современной фирмы и побудительных мотивов участия в картельном сговоре.

Исследованы экономические предпосылки картелизации рынков несовершенной конкуренции. Рассмотрены условия, при которых образуются стойкие формы картелей и факторы, осложняющие и, наоборот, усиливающие возможности предотвращения и противодействия созданию картелей в национальной экономике.

Проанализированы результаты антимонопольного регулирования со стороны государства на основе статистики выявленных нарушений законодательства о защите экономической конкуренции и установлено, что для эффективного противодействия картелям целесообразно сместить акценты в поиске признаков нарушения антимонопольного законодательства от анализа поведения участников олигопольных рынков в пользу анализа изменений структуры рынков.

Исследование особенностей контроля за ценовыми заговорами субъектов хозяйствования со стороны антимонопольных органов Украины позволило: охарактеризовать специфику антикартельной практики в этой сфере – из числа выявленных и прекращенных случаев антиконкурентных согласованных действий субъектов хозяйствования почти треть касалась установления цен, что является закономерным в условиях ценовых скачков на отдельных товарных рынках, при этом все чаще за последнее десятилетие ценовые сговоры наблюдаются на рынках социально важных товаров; выявить круг проблем, с которыми сталкивается Антимонопольный комитет Украины в практике противодействия картелизации национальной экономики, среди которых отмечено: недостаточность полномочий в части процедуры обнаружения доказательств существования картельного сговора, недостаточность методических подходов выявления и доказательства ценового сговора.

Показано, что правовые методы, которые используются в деятельности Антимонопольного комитета, не обеспечивают достаточного количества возможностей для результативной борьбы с современными формами картелизации товарных рынков и не могут быть противопоставлены скрытым видам антиконкурентного поведения, таким как соглашения о взаимодействии, идентичные методы ценообразования и соблюдения фокальных точек.

Предложено сочетание экономических и правовых методов, которые могут быть эффективно использованы в процессе выявления и доказательства картельного сговора. Определены пути имплементации экономико-правовых методов противодействия картелизации в практическую деятельность Антимонопольного комитета.

Обосновано, что действенность антимонопольного регулирования картелизации национальной экономики сдерживается дискуссионностью подходов к пониманию экономической природы картеля, что приводит к ошибкам в корректной идентификации картеля и последующем правоприменении, ввиду отсутствия критериев определения оптимальных границ государственного регулирования на высококонцентрированных олигопольных рынках. В процессе антикартельного регулирования должны учитываться такие специфические условия экономического развития как сеть отношений контроля, сформировавшиеся в период первоначального накопления капитала и в условиях конгломератной волны процессов концентрации в национальной экономике; наличие на наиболее привлекательных отечественных рынках таких олигополистов, как финансово-промышленные группы, которые, зачастую, являются многоотраслевыми конгломератами, что становится мощным фактором картелизации; отсутствие аналогичной с Европейским Союзом практики квазисудебных дел о картеле вызывает недостаток опыта в процессе доказывания Антимонопольным комитетом факта ценового сговора.

Активное и взвешенное применение передового в этой сфере мирового опыта, изменение подходов к анализу конкретных ситуаций наличия картельного сговора на товарном рынке, устранения априорной презумпции картелизации на олигополистическом рынке и наполнение организационно-правового механизма противодействия картелизации национальной экономики экономическими инструментами служит целью повышения эффективности антимонопольно-конкурентной политики в целом, ведь в последние годы роль применения антимонопольного законодательства в экономической жизни нашей страны непрерывно растет в связи с поиском инструментов именно антимонопольного характера по решению проблем экономической политики в первую очередь, – высоких цен.

Изучено направления дальнейшего совершенствования антимонопольного регулирования в Украине и усиление деятельности по противодействию картелям в соответствии с рекомендациями ОЭСР и существующей практикой стран Европейского Союза.

Ключевые слова: *государственное регулирование, картель, картелизация национальной экономики, антиконкурентные согласованные действия, экономические последствия картелизации рынков.*

SUMMARY

Zakharova K.F. State regulation of the cartelization national economy. – The manuscript.

The thesis for obtaining a candidate's degree in economics under the specialty 08.00.03 – economics and management of the national economy. University of Economics and Law «KROK». – Kyiv, 2016.

In this paper, systematic analysis of theoretical concepts of competitive behavior of undertakings in an oligopoly. Deals with the specific choice of model pricing competitive strategy of modern companies and incentives for participation in a cartel conspiracy.

The economic conditions and the factors cartelization national economy.

Results antitrust and found that for effective combating cartels advisable to shift the focus in finding of a violation of antitrust laws on the analysis of the behavior of oligopolistic markets benefit analysis of changes in the structure of markets.

It is shown that legal methods of detecting and proving cartel agreements do not provide enough opportunities for effective fight against contemporary forms of cartelization commodity markets. The ways of combining economic and legal methods that can be used effectively in the process of combating cartelization.

Studied areas for further improvement of antimonopoly regulation in Ukraine and strengthen the activities of combating cartels in accordance with the recommendations of the OECD and the current practice of the European Union.

Keywords: *government regulation, cartel cartelization of the national economy, anticompetitive concerted actions, economic impact cartelization of markets.*